

**Objektivita očima veřejnosti:  
Příspěvek k mediální gramotnosti a výchově<sup>1</sup>**

Jan PODZIMEK

**Objectivity According to the Public:  
Contribution to the Media Literacy**

**Abstract:** This study analyses the idea of the media objectivity according to the Czech public. It describes various forms of unobjectivity, and the idea of how the objectivity should be fulfilled. An important part of this study is the idea of how the media and journalists operate in connection with the objectivity, of the content of the relevant laws and of the role of the media in the society – all according to the public. The conclusion relates the topic to the media literacy, because the knowledge of the most frequent misunderstandings and shortcomings in the image of objectivity according to the public offers a space for its elimination. The study uses a unique research sample made up by anonymised complaints on infringement of the objectivity sent to the Czech Council for Radio and Television Broadcasting.

**Key Words:** Objectivity, Media Literacy, Audiences

**Úvod**

Mediální objektivita je často skloňované téma, které zkoumají různé instituce z mnoha pohledů určených jejich posláním. Můžeme tedy rozlišovat

(1.) pohled akademický, především z oborů, jako jsou mediálních studia či žurnalistika, (2.) pohled novinářské praxe a etických kodexů jednotlivých médií, (3.) pohled legislativní, vyplývající především ze zákona o rozhlasovém a televizním vysílání (č. 231/2001 Sb.), resp. zákona o České televizi (č. 483/1991 Sb.) a o Českém rozhlasu (č. 484/1991 Sb.), (4.) pohled analytických společností zkoumajících mediální objektivitu (např. Focus), (5.) pohled Syndikátu novinářů ČR, (6.) pohled Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (dále jen „RRTV“), do jejíž gesce spadá i otázka mediální objektivit.

Existuje ale ještě jeden velice významný pohled, který není tolik zmapovaný a jemuž je věnována tato studie, a to pohled laické veřejnosti.

Pozice mediálního analytika na Úřadu RRTV mi umožnila provést analýzu laické představy o mediální objektivitě založenou na stížnostech, jež na úřad přicházejí od veřejnosti. Velká část z nich se týká neobjektivit či nevyváženosti nějakého odvysílaného pořadu.

Zkoumal jsem dvě vzájemně související otázky: (1.) V čem dle stěžovatelů spočívá neobjektivita? (2.) Jakým způsobem stěžovatelé argumentují, že jde o neobjektivitu?

Cílem tohoto výzkumu je zmapovat představu laické veřejnosti o mediální objektivitě a přispět tak drobným dílem k tématu mediální gramotnosti a výchovy, neboť poznáme-li silné stránky a nedostatky představ veřejnosti o objektivitě, budeme moci s větší určitostí přemýšlet, jak veřejnost v této oblasti efektivně vzdělávat.

## 1 Metoda

Použitou metodou byla kvalitativní obsahová analýza stížností, přičemž cílem je zmapovat představu o objektivitě, resp. neobjektivitě. Součástí analýzy bylo nejen zohlednění vlastních tvrzení stěžovatele, ale i v textu obsažených implikací, presupozic (Eco 2004), konotací slov i větných úseků, argumentační linie i řečnických falací (Schopenhauer 1927). Využita byla i část diskurzivní analýzy, a to konkrétně koncept diskurzivních modelů, které lze popsat jako „zjednodušené, často nevědomé a rádoby samozřejmé teorie o tom, jak funguje svět“ (Gee 2005, s. 71), a které nám pomohou při mapování představ veřejnosti.

## 1.1 Výběr vzorku

Vzorek tvořily stížnosti, které se týkaly údajně neobjektivních či nevyvážených prvků v televizním či rozhlasovém vysílání. Vyloučeny byly stížnosti od advokátů a společností (vyjma občanských sdružení a spolků). Zkoumaný vzorek tvořilo ve výsledku 62 podání.<sup>2</sup>

Cílem většiny stížností byla veřejnoprávní média. Většinu z nich pak RRTV odložila, a to především proto, že nebylo shledáno, že by daný úsek byl neobjektivní, nebo proto, že předmět stížnosti nespadal do gesce RRTV, případně i z jiných důvodů (dotaz byl příliš vágní, daný obsah se nepodařilo dohledat aj.). Některé stížnosti však vedly k tomu, že RRTV požadovala po provozovateli daného programu vysvětlení. (Pokud bychom zkoumali opodstatněnost jednotlivých stížností, bylo by nutné psát před veškeré stížnosti slovo „údajně“; protože však zkoumáme *představy* o objektivitě, budeme tento obrat vynechávat.)

Jestliže chceme prozkoumat laický pohled na téma mediální objektivity, je jasné, že lidé, kteří napsali stížnost RRTV, nemohou být zaměňováni s veřejností v její plné šíři. Výhodou analýzy založené na tomto druhu zdrojů je fakt, že jde o lidi, kteří se sami ozvali s potřebou vyjádřit se k dané věci. Tím se vyhýbáme úskalí dotazování náhodného vzorku, kdy lidé namísto odpovědi, že na téma nemají názor, často formulují neautentické odpovědi ad hoc. Obavy z toho, „jací lidé píší stížnosti“, jsou bezpředmětné, neboť opodstatněnost stížností nehraje ve výzkumu žádnou roli. Většinou se ukázalo, že daná stížnost nebyla opodstatněná, ale podstata věci, např. zjevné stranění moderátora, může být skutečně příčinou neobjektivity. A na to jsme se zaměřili. Zároveň není důvod se domnívat, že by mediální gramotnost této skupiny byla nějak vyšší či nižší než u zbytku populace.

## 1.2 Výchozí představa o objektivitě

Nabízela by se možnost předložit nejprve správnou definici objektivity a výsledná zjištění porovnávat s ní. Bohužel se zdá, že nic takového neexistuje.

Podíváme-li se na zmíněné zákony, žádnou definici toho, co se rozumí pod pojmem „objektivita“, v nich nenajdeme<sup>3</sup> (srov. odst. 2 a 3 § 31 zák. č. 231/2001 Sb., § 2 zák. č. 483/1991 Sb. a § 2 zák. č. 484/1991 Sb.).

Výzkum tedy nebude probíhat coby porovnání laické představy o objektivitě se „správnou“ objektivitou. Namísto toho nabídneme samostatné zmapování tohoto pojmu a vytyčíme pole, v němž se pohybují představy stěžovatelů o tom, co to je objektivita.

### 1.3 Výzkumné otázky

Připomeňme si ještě jednu výzkumné otázky: (1.) V čem dle stěžovatelů spočívá neobjektivita? (2.) Jakým způsobem stěžovatelé argumentují, že jde o neobjektivitu?

První otázka jasně směřuje k podstatě neobjektivity. V tomto smyslu můžeme rovnou předeslat, že objektivita je v tomto výzkumu – už jen kvůli tomu, že jde o stížnosti – definována negativně jako nepřítomnost neobjektivity. Stěžovatelé píší, v čem neobjektivitu spatřují – a těch podob je překvapivě mnoho.

Druhá otázka se zaměřuje na zdůvodnění údajné neobjektivity. Někteří stěžovatelé napíší, že to je neobjektivní „podle jejich názoru“, jiní, že je to v rozporu se zákonem č. 231/2001 Sb. Možností je řada, jak uvidíme níže. Zároveň je třeba zdůraznit, že tato otázka nezkoumá kvalitu argumentace ve stížnosti. Součástí zkoumání však bude otázka, zda některá zdůvodnění odkazují na mylné představy o fungování médií, liteře zákona či gesci RRTV.

## 2 Povaha neobjektivity

První výzkumná otázka se tedy ptá po tom, v čem podle stěžovatelů spočívá neobjektivita. Odpovědí je překvapivě mnoho, ale můžeme je zařadit do následujících kategorií. (Přičemž ve stížnostech se běžně vyskytovalo více těchto variant zároveň či jejich kombinace.)

1. *Protěžování určitého názoru*: Vůbec nejčastější formou neobjektivity bylo tvrzení, že mediální obsah straní určitému názoru, anebo je vůči němu naopak zvýšeně kritický. Stížnosti tuto formu neobjektivity přičítaly buď programu jako celku, nebo konkrétním novinářům.

Na úrovni programu má tento jev podobu (1.) údajných dlouhodobých trendů, čímž se myslí dlouhodobý výskyt některých z druhů

neobjektivity uvedených v následujících bodech, (2.) výběru hostů, kdy do pořadu bývají údajně zváni převážně zastánci určitého přístupu, zatímco oponenti jen minimálně, (3.) upřednostňování určitých zpráv, např. že kvůli zprávám o koronaviru nedojde na řadu jiných zpráv, (4.) časového zařazení, tj. nerovnosti v tom, že jeden přístup dostane prostor v hlavním vysílacím čase, zatímco opoziční až v nočních hodinách, (5.) programové změny, kdy je pořad nečekaně nahrazen jiným pořadem (např. mimořádnou tiskovou konferencí).

Tyto představy o neobjektivitě se vztahují k reálným principům fungování médií. U výběru hostů (bod 2) média skutečně tíhnou k „mluvícím hlavám“, které se již z hlediska vystupování v mediálním prostoru osvědčily. Může se tedy stát, že pozvaný odborník zastupuje i své kolegy, kteří s ním ne zcela souhlasí. Téma upřednostňování určitých zpráv (bod 3) je důkazem toho, že stěžovatelé intuitivně chápou, že mediální prostor je omezený a jedna zpráva jde vždy na úkor jiné. Nezdá se nicméně, že by příliš rozuměli principu zpravodajských hodnot (Galtung a Rugeová 1965), který je pro novináře spíše intuitivní než vědomý. Naopak vidíme, že stěžovatelé zařazování zpráv často považují za mnohem promyšlenější, než jaké ve skutečnosti je. Podobným případem je časové zařazování programu (bod 4) či programové změny (bod 5), kdy u stěžovatelů opět spatřujeme přinejmenším intuitivní pochopení toho, že časové zařazení může téma či hosta zvýhodňovat či znevýhodňovat. Příčinou časového zařazení však bývají mediální rutiny, včetně priority zpráv dle jejich zpravodajské hodnoty.

Na úrovni jednotlivých novinářů má protěžování určitého názoru dle stěžovatelů podobu: (1.) zjevného postoje moderátora, (2.) jeho nevyváženého přístupu, kdy zvýhodňoval určitou stranu v diskuzi: někomu více skákal do řeči, někomu kladl více konfrontačních otázek atd., (3.) nevyvážených či stranických komentářů, (4.) jednostranných otázek, kdy se část stížností týká toho, že moderátor byl příliš konfrontační, nenechal hosta mluvit a tlačil ho k určité odpovědi, a jindy toho, že moderátor zasahoval do hovoru jen málo, a poskytl tak hostovi možnost nekritické propagace jeho názorů.

Mnoho nepochopení vzniká ze skutečnosti, že veřejnost sice zná některé novinářské principy a rutiny, ale nezná a nechápe práci novináře

v její komplexnosti. V případě nevyváženého přístupu moderátora (bod 2), může být jednou z příčin jistě i vědomé či nevědomé stranění. Je zde však i řada jiných možných příčin. Hlavní z nich spočívá v povaze argumentace: pokud jeden z hostů utíká od otázky, dezinterpretuje informace či používá řečnické falace, je potřeba na to přiměřeně reagovat. Pokud jde o nevyvážené komentáře (bod 3), jde většinou o nepochopení tohoto útvaru, neboť komentáře jsou publicistickým útvarem a jako takové jsou subjektivní a stranící již z vlastní podstaty. Stěžovatelé si toto obvykle neuvědomují a požadují po nich stejná kritéria objektivity jako v případě zpravodajství. K jejich důslednému oddělování ostatně nabádá odst. 2 § 31 zák. č. 231/2001 Sb. Z otázky, zda moderátor nezasahuje až moc, anebo naopak příliš málo (bod 4), je zjevné, nakolik je jeho práce složitá. V případech údajného tlačení hosta k určité odpovědi jde však většinou o snahu vrátit jej k otázce, od níž utíká, nikoli o snahu vnutit mu odpověď. Stížnost na to, že moderátor poskytuje hostovi příliš volný prostor a nekonfrontuje ho s opačnými názory, se často vztahovala k pořadu *Jak to vidí...* na ČRo Dvojka, který je však koncipován právě jako pouhé představení názoru daného hosta.

2. *Nepřítomnost protinázoru*: Další výraznou oblastí byly stížnosti na nepřítomnost protinázoru. (Odlišme to od údajně dlouhodobého zvýhodňování jednoho názoru na určitém programu či v určitém pořadu, o němž jsme mluvili výše. Tam může být protinázor přítomen, ale znevýhodňován.)

Nejčastěji se objevovaly takovéto případy: (1.) v pořadu zcela chybělo vyjádření protistrany, (2.) v pořadu nebyl přítomen zástupce protinázoru, (3.) program nenabídl reakci na reakci. Poměrování vyváženosti skrze názory různých stran je poněkud komplikované, protože zákon říká jen to, že vysílání by mělo být vyvážené „ve svém celku“ (odst. 3 § 31 zák. č. 231/2001 Sb.). Na druhou stranu je zaběhnutou novinářskou praxí, že zvláště pokud jde o spor dvou stran, měly by být ideálně přítomny obě, případně by mělo být jasně uvedeno, že jedna strana se odmítla či nemohla zúčastnit. Existují však i případy, kdy přítomnost protistrany není nutná. Navíc rozlišujeme protistranu a protinázor. V případě sporu dvou stran je vhodná přítomnost obou. Jestliže do pořadu přijde

zástupce určitého světonázoru (ekologický aktivista, katolík, člen SPD...), pak není nutné, aby jej automaticky doprovázeli jeho názoroví odpůrci. Přístup „5 minut Hitler, 5 minut židé“ objektivitu nezajistí. Záleží na formátu pořadu a hlavní zásadou je výše zmíněné pravidlo, že program má být vyvážený „ve svém celku“. Stěžovatelé si toto ne vždy uvědomují a někdy dokonce vyžadují přítomnost zastánců takových názorových proudů, které patrně ani neexistují (např. v diskuzích o náboženství lze po hovorech s katolickým knězem příště pozvat např. židovského rabína, ale požadovat „anti-katolíka“ je poněkud problematické, neboť jde o prázdný postoj bez instituce). Téma nepřítomnosti reakcí na reakce (bod 3) je sice poměrně specifické, ale pravidelně se vrací. Typickým příkladem je toto: Moderátor informuje o rozhodnutí vlády a reportér zpovídá opozici, jak daný krok hodnotí. Stěžovatel pak spatřuje problém v tom, že členové vlády nedostali možnost reagovat na reakce opozice. RRTV vychází z nálezů Ústavního soudu, v nichž bylo mj. konstatováno, že politici si musejí být vědomi toho, že jejich vyjádření jsou veřejná a že musejí snést více kritiky (viz Matzner 2018). Politik samozřejmě nemá možnost dozvědět se o vší kritice a reagovat na ni. Média pak mají na možné reakce jen omezený prostor – klíčem proto budou především postavení politika a věcnost sdělení. (Výjimkou v této logice jsou účty politiků na sociálních sítích, kde odpadají limitace prostorem i nutnost překročení prahu pozornosti novinářů.)

3. *Kvalita informací a zdrojů*: Stížnosti na kvalitu informací jsou poměrně četné; obvykle se týkají (1.) pravdivosti a (2.) podloženosti informací a (3.) vyváženosti zdrojů a (4.) informací.

V případě nevyváženosti zdrojů (bod 3) stěžovatelé rozporují buď (a) hodnověrnost některých zdrojů, nebo (b) zda šlo o dva *nezávislé* zdroje. V tomto ohledu zde jasně spatřujeme intuitivní znalost pravidla o dvou zdrojích, včetně toho, že by zdroje měly být nezávislé a spolehlivé. Nevyváženost informací (bod 4) se týká zdůrazňování určitých informací a zlehčování či neuvádění jiných. Toto bývá nejčastěji dáváno do souvislosti se straněním (např. ve stížnosti, která mluvila o „zamlčování“ informací), ale také s nízkou kvalitou zpravodajství. Problém obvykle spočívá v tom, že představa o důležitosti informace může být velmi subjektivní. Naopak

princip zpravodajských hodnot vede díky své intuitivnosti k výsledkům, které jsou poměrně nezávislé na jedinci – přestože je sám kulturně podmíněný a sám o sobě objektivní zprávy jistě nezaručí.

4. *Nesprávné použití jazyka*: Největší část stížností ohledně nesprávného použití jazyka se týká vulgarismů. Přesto se jich vyskytla řada i v souvislosti s objektivitou. Nejčastějším případem byla (1.) nedostatečná opora v realitě, tj. např. že v souvislosti s koronavirem nelze používat slova „epidemie“ či „pandemie“; relativně časté byly stížnosti na (2.) nežádoucí konotace slov a volbu v rámci synonym či paradigmatických vztahů (Saussure 1996)<sup>4</sup>; dále jsme narazili na stížnosti ohledně (3.) nepřítomnosti relativizace, tj. např. slova „údajně“ v případě obvinění, a na (4.) nestandardní použití jazyka v názorové rubrice.

Jako v předchozích případech, i zde nacházíme směs intuitivních znalostí a omylů. Pokud jde o oporu v realitě (bod 1), je nutné zdůraznit, že řada stěžovatelů má nereálné představy o tom, jak novináři ověřují informace. Nejčastějším omylem je představa, že pravdivost odborných tvrzení by měli novináři ověřovat rovněž odborně. Novinářská verifikace však spočívá především na pravidlu dvou zdrojů (nezávislých, spolehlivých, relevantních). Jestliže hlavní epidemiolog, ministr zdravotnictví i generální ředitel WHO řeknou, že jde o „pandemii“, novinář neoběhne s testovací sadou celý svět, aby to ověřil. Nežádoucí konotace (bod 2) jsou velmi zajímavé v tom smyslu, že jde o doklad intuitivních znalostí nejen z oblasti médií, ale i lingvistiky. Nejčastějším klíčem bývají většinou jazykový úzus a logika: Např. i hodný prezident může být „samozvaný“, pokud se tak dostal k moci. Anebo: slovo „spáchat“ má spíše negativní konotace, ale přesto lze „*spáchat atentát*“ proti někomu zlému a stát se hrdinou. Téma nepřítomnosti relativizace (bod 3) dokazuje, že někteří stěžovatelé si uvědomují, že tyto výrazy mají svůj význam; jiní je však ignorují s představou, že i při jejich používání bude obviněný považován veřejností rovnou za vinného již skrze medializaci případu. Přítomnost relativizujících frází má význam z hlediska novinářské objektivity, práva i vnímání zprávy či jiného typu mediálního obsahu. Sama medializace však nepochybně zmíněný efekt vytváří, i když ne v absolutní míře. Stížnosti na nestandardní používání jazyka

(bod 4) byly spíše marginální, ale jedna stojí za zmínku: Stěžovatel kritizoval, že v jednom komentáři na ČRo byly proti sobě stavěny dva světonázory, které běžně nejsou považovány za protiklad, přičemž toto užívání poškozuje jeden z nich. Přestože použití bylo opravdu nestandardní, platí, že komentáře jsou autorská díla a jejich tvůrci nejsou vázáni potřebou používat co nejvíce jasný a srozumitelný jazyk, jako je tomu u zpráv. Šlo tedy o další případ nepochopení komentářů coby žurnalistických útvarů.

5. *Zpronevěra roli médií*: Občas se objevují stížnosti nikoli proti zaujatosti, ale proti tomu, že média nevykonávají dobře svou roli. Nejčastějšími typy těchto stížností jsou: (1.) „strašení a oblbování“ občanů médii, případně „vymývání mozků“, (2.) málo chválení.

Ke strašení (bod 1) lze říct, že jde o důkaz toho, že si stěžovatelé nějakým způsobem uvědomují, že média mají možnost ovlivňovat emoce a názory publik. (Ostatně, povaha a míra tohoto ovlivňování je věčné téma mediálních studií.) Ze správného hlediska se stížnosti tohoto typu jen obtížně posuzují, protože „strašení“ je jen velmi těžko měřitelnou veličinou (i když ne neměřitelnou). Málo chválení (bod 2) působí jako zvláštní téma, přesto však není nikterak vzácné. Stěžovatelé nejčastěji uvádí, že média málo chválí vládní politiky za kroky, které provádějí, případně že nechválí „obyčejné pracovité občany“. Jádrem této stížnosti nespočívá např. v poměru negativních a pozitivních zpráv ve zpravodajství, ale v typu a s tím spojené roli daného média. Chválení stávající garnitury je typické především pro *státní* média, nikoli pro média, která se snaží plnit roli „hlídacích psů“ demokracie.

Poté, co jsme si představili základní druhy neobjektivity a nevyváženosti podle stěžovatelů a upozornili jsme na intuitivní znalost určitých poznatků i nejčastější omyly v chápání některých jevů, se posuneme ke způsobům zdůvodňování neobjektivity.

### 3 Zdůvodnění neobjektivity

Jestliže se zaměříme nejen na vlastní předmět stížnosti, tj. povahu neobjektivity, ale zohledníme i povahu argumentace, proč jde o neobjektivitu,

odhalíme tím další souvislosti a posuneme výše uvedené poznatky do širšího kontextu.

Připomeňme, že kvalita argumentace nijak nesouvisí s tím, zda je stížnost shledána opodstatněnou. Zdůvodnění můžeme rozdělit do následujících kategorií:

1. *Bez zdůvodnění*: Ne všechny stížnosti obsahují nějaké zdůvodnění. (K přezkoumání věci RRTV to potřeba není, ale o představě o objektivitě nám to nic neřekne.)

2. *Selským rozumem*: Tzv. „selský rozum“ bývá považován za zdroj zdravého, přirozeného uvažování. Ne vždy to však platí; často jde spíše o určitý „pseudoargument“. Příkladem jsou výroky typu: „člověku s normálním rozumem musí být jasné“.

3. *Nepodloženými tvrzeními*: Stěžovatelé často uvádějí skutečnosti, které nejsou podložené. Můžeme zde přitom rozlišovat mezi tím, kdy (1.) stěžovatel uvádí fakta, která nemá podložena žádným zdrojem, (2.) chybnou interpretací mediálních obsahů. Nepodložená fakta obvykle slouží k popisu toho, jak se věci mají „doopravdy“. Naopak chybná interpretace mediálních obsahů vede často k vytvoření dojmu o neobjektivitě. (Je třeba poznamenat, že interpretace uvedená ve stížnosti může být jiná než prvotní interpretace ve chvíli sledování či poslechu problematické části. Vzhledem k podání stížnosti však můžeme předpokládat, že základ zůstává stejný.)

4. *S uvedením zdrojů*: Zcela výjimečně někteří stěžovatelé opírají správnost svých tvrzení o konkrétní zdroje. Většinou však chybí náležitý odkaz umožňující jejich ověření.

5. *Porušení žurnalistických rutin a principů*: V předchozí kapitole jsme viděli, že porušování žurnalistických principů se táhne napříč skoro všemi formami neobjektivity. Nyní se však zaměříme na případy, kdy se jím *zdůvodňuje* neobjektivita, tedy na případy, kdy stěžovatelé odkazují na žurnalistické principy jako na pravidla tvořící oporu objektivitě a vyváženosti.

Stěžovatelé odkazovali na řadu žurnalistických principů a rutin. Některé přímo zajišťují objektivitu, většina se však týká nutných rutin při výrobě mediálních obsahů, zejména zpravodajství. Nejčastější bylo (1.) pravidlo dvou zdrojů. O něm mají stěžovatelé obecné povědomí, včetně

toho, že by mělo jít o nezávislé a spolehlivé zdroje. Objevuje se však mylná představa, že tyto zdroje je třeba vždy explicitně jmenovat. Výrazem (2.) „priorita zpráv“ můžeme označit skutečnost, že jedna zpráva je od-vysílána vždy „na úkor“ jiné možné zprávy. Stěžovatelé si toto *intuitivně* uvědomují, přestože nemají bližší povědomí o souvisejících principech, jako jsou např. gatekeeping (Shoemakerová et al. 2001) či zpravodajské hodnoty (Galtung a Rugeová 1965). Velká část stížností míří na porušení (3.) nestrannosti moderátora a část na s tím spojený (4.) způsob argumentace a vystupování moderátora. Do oblasti vystupování moderátora spadá i problém příliš velkého či naopak malého vměšování moderátora, jehož jsme se dotkli v předchozí kapitole. Zajímavá je otázka (5.) opakovaného informování, kdy stěžovatelé tuší, že důležitost určité události je utvářena intenzitou opakovaného informování o ní. Tuto skutečnost stěžovatelé obvykle nadřazují nad druhou stranu téže mince – totiž že intenzita informování vyplývá z významu události. Kladení důrazu na první stránku věci staví média do pozice těch, kdo rozhodují více vědomě a záměrně, než jak tomu obvykle je. Jako příklad se přímo nabízí informování o koronaviru. Dalším tématem je (6.) stranění v médiích, zejména veřejnoprávních. Na rozdíl od stížností na jednotlivé moderátory (které bývají poměrně konkrétní), jde o spíše vágní stížnosti na stranici povahu různých programů, přičemž „nejhlídanější“ jsou veřejnoprávní média. (7.) Formát pořadu obvykle nebývá zohledňován, zvláště v tom smyslu, že stěžovatelé nerozlišují mezi zpravodajskými a názorovými pořady. Přestože se rozdíl mezi těmito typy pořadů zdá zjevný, pro publika to tak patrně není. Případy, kdy je neobjektivita zdůvodněna nepřiměřeností obsahu vzhledem k formátu pořadu, se vesměs týkaly vystupování politiků v *zábavních* pořadech (a toho, že si tam dělají politickou reklamu). (8.) Vyváženost času věnovaného jednotlivým hostům v politických debatách je věc, která bývá nedílnou součástí všech analýz předvolebního vysílání zadávaných RRTV. Požadavek vyváženosti intuitivně chápou i stěžovatelé. Jejich pojetí je však někdy až příliš rigidní. Vyváženost by měla být naplňována přiměřeně a podle situace. Např. když některý z hostů odmítá odpovědět, je v obvykle v pořádku, aby ho moderátor vyzval znovu, čímž mu však poskytne více prostoru. (Ostatně, ani metodika vyhodnocování tohoto typu vyváženosti dosud

není jasná: např. je otázka, zda by se měly počítat vteřiny, či slova.) Posledním argumentem v této kategorii je (9.) problém zkreslujícího sestřihání. Sestřih může vést ke zcela jinému vyznění, než bylo to původní, a součástí nároků na objektivitu je zajistit, aby se to nestalo. Příkladem je následující otázka: „Jak může ČT ve zprávách vysílat dezinformačně sestřihané výroky z tiskových konferencí?“

Přestože stížnosti jako takové nebyly ve většině případů shledány opodstatněnými, výše uvedené žurnalistické rutiny a principy jsou platné a stěžovatelé o nich mají jisté povědomí. Na druhou stranu se zde vyskytly i takové představy o žurnalistických principech, které nelze označit než jako mylné. V rámci snahy přispět k otázce mediální gramotnosti a výchovy musíme upozornit i na toto. První mylná představa se týkala (1.) zastoupení hlasů. Řada stěžovatelů má pocit, že zastoupení hostů v diskuzi o určitém tématu by logicky mělo kopírovat názorové rozvržení ve společnosti. Tato logika je však chybná. V diskuzích stačí jeden zástupce za každou skupinu. (A ještě je zde i legislativní rozměr, viz níže.) Další mýlky se objevují ve (2.) stížnostech na roli „pracovníků“ v médiích. Uveďme příklad: „Domnívám se, že by pracovník veřejnoprávního média neměl dávat najevo své stanovisko a spíše [by] se [měl] snažit informovat a ponechat na posluchačích či divácích, aby si svůj názor utvořili sami.“ Zní to bezchybně, dokud si nepoložíme otázku „jaký pracovník?“ I veřejnoprávní média mají komentátory, kteří představují své „straníci“ názory. Nepochopenou stránku médií představují také (3.) mimořádné změny programu. Tohoto tématu jsme se dotkli v předchozí kapitole v souvislosti s prosazováním určitého názoru na úrovni programu. Na úrovni zdůvodňování je podstatnější představa, že pravidelný program je cosi závazného, co by nemělo být porušováno. Zejména od zpravodajských programů se však programové změny zohledňující aktuální dění přímo očekávají. Tento argument by mohl vést k domněnce, že publika považují pevně daný program za objektivnější než ten upravený změnami; to by však byla mylná úvaha. Pointa argumentu spočívá v tom, že programová změna dává prostor pro možnou manipulaci směrem ke stranění; stížností na to, že program jako takový (bez ohledu na programové změny) je nevyvážený, je nesmírné množství. Posledním zásadním tématem, které bývá

chápano chybně, je (4.) role moderátora. Tě jsme se dotkli již v souvislosti s protěžováním určitého názoru na úrovni novinářů. Moderátor musí opatrně balancovat mezi dvěma extrémy, kdy jedním je přehnané skákání hostu do řeči a neposkytování prostoru pro vyjádření myšlenky, a druhým omezení se na nekritické přitakávání a nepřítomnost jakékoli konfrontace. K tomu však musíme přidat ještě druhé „lano“, na němž moderátor balancuje: Samozřejmě by měl být náležitě seznámen s tématem diskuze, ale neměl by se stavět do role arbitra pravdivosti a snažit se hosty „utlouci“ fakty. Na druhou stranu by se neměl ani stavět do role pouhého zprostředkovatele rozhovoru, který předává slovo od jednoho hosta k druhému, aniž by jakkoli reagoval na obsahovou stránku věci. Ukazuje se, že stěžovatelé, kteří upozorňují na to, že se moderátor uchýlil k jednomu extrému, často předpokládají, že správnou polohou není střed, nýbrž opačný extrém.

6. *Porušení zákona*: Dalším způsobem zdůvodnění neobjektivity je údajné porušení zákona. Většina stěžovatelů na platnou legislativu neodkazuje. Přesto se vztahují k jakési „mlhavé“ představě o roli médií, zejména pak veřejnoprávních. Důvod, proč stěžovatelé příliš neodkazují na zákony, nemusí spočívat jen v tom, že jde o oblast, v níž se laická veřejnost příliš neorientuje, ale i v tom, že příslušné normy neposkytují ve věci objektivitě o nic větší oporu než novinářská praxe – vlastně naopak.

Většina stížností spojených s objektivitou a vyvážeností se týká odst. 2–4 § 31 zák. č. 231/2001 Sb. K těmto odstavcům se věcně váže většina druhů neobjektivity popsanych v předchozí části. Na tyto odstavce také nejčastěji odkazují stěžovatelé, ne vždy však správným způsobem. Klasickým příkladem je stížnost na porušení objektivitě s odkazem na odst. 2 § 31 zák. č. 231/2001 Sb., která však opomíjí odst. 3 téhož §, v němž stojí, že objektivita a vyváženost má být „v celku vysílaného programu“. Opačný názor tedy nemusí zaznít ihned, nemusí zaznít dokonce ani ve stejném pořadu.

Podobně jako v případě novinářských rutin, i v otázce relevantní mediální legislativy jsme odhalili určité mylné představy, a to jak v případech, kdy byl zákon výslovně zmíněn, tak kdy byl jen implikován princip objektivitě, který zákony pokrývají. První z nich bychom mohli označit jako (1.) „paradox podílu“. Stěžovatel upozorňuje, že názory menšin by neměly

dostávat prostor, neboť se s nimi neztotožňuje většinová populace. Případně, že by neměly dostávat prostor na mainstreamových programech. To je v přímém rozporu s posláním veřejnoprávních médií, neboť ta mají zajistit prostor i tématům menšinovým, tj. aby tato nebyla neustále odsouvána s tím, že se netýkají většiny. (Viz písm. d) § 2 zák. č. 483/1991 Sb., písm. d) § 2 zák. č. 484/1991 Sb. a odst. 4 § 31 zák. č. 231/2001 Sb.) Dalším omylem je (2.) představa, že média mají povinnost zachycovat vše. Například když se na demonstraci „za něco“ objeví i dva lidé s transparenty „proti“, neznamená to, že je média musí „povinně“ natočit. Z požadavku o naplňování vyváženosti (odst. 2–4 § 31 zák. č. 231/2001 Sb.) to přímo nevyplývá. Třetí oblastí je (3.) představa o poslání RRTV coby instituce, která dohlíží mj. i na oblast objektivitu. Stěžovatelé obvykle netuší, co vlastně spadá do gesce RRTV. Nejčastějším omylem je domněnka, že do gesce RRTV spadá i obsah na webových stránkách a podcastech daných médií, což tak v současné době není. Velmi častá je i domněnka, že RRTV může zasahovat do programové skladby médií, což také není pravda. (Tuto pravomoc nemají ani Rada ČT a Rada ČRo.) Vzhledem k tomu, že se většina stížností týká veřejnoprávních médií, i na základě formulací některých stěžovatelů vyvstává otázka, nakolik lidé vědí, že RRTV se nezabývá jen veřejnoprávními médii.

*7. Role médií ve společnosti:* Některé stížnosti argumentují tím, že by média měla jednat podle role, kterou mají ve společnosti. Představy o této roli jsou však velmi různé. Uvedme dva příklady: (1.) „Skutečně si autoři myslí, že tohle pomůže současnému režimu [...]?“ Úkolem médií samozřejmě není pomáhat současnému režimu. (Na toto téma jsme narazili již v předchozí kapitole v souvislosti se stížnostmi, že média málo chválí politiky.) (2.) „Pokud jsou veřejnoprávní média považována za jeden z pilířů naší demokracie, měla by podle toho také jednat.“ Výroky podobné tomuto jsou ve stížnostech poměrně časté, vždy je však otázka, co je tím implikováno. Někteří stěžovatelé se ohrazují proti tomu, že veřejnoprávní média dávají prostor názorům, které jsou dle jejich názoru extremistické a mohou ohrozit buď demokracii, nebo společenské hodnoty či tradiční pořádky. S ohrožením demokracie souvisí řada stížností na to, že média dávají přílišný prostor zástupcům KSČM. Propagace komunismu apod. jsou výslovně ošetřeny v § 403–405 zák.

č. 40/2009, tj. v trestním zákoníku. Média však musejí dávat prostor politickým stranám, zejména těm zastoupeným v Poslanecké sněmovně, tedy i KSČM. Podobné téma ostatně vyvstalo např. ve chvíli, kdy se BIS v připravované zprávě vyjádřila k SPD: „V některých případech jsou vyjádření představitelů SPD i radikálnější než vyjádření představitelů tradičních pravicově extremistických stran“ (Zelenka 2018). Odlišnou kategorií jsou stížnosti na názory, které mohou údajně ohrozit tradiční pořádky ve společnosti a které někteří stěžovatelé považují za „extrémní“ (spíše než „extrémistické“). Sem patří stížnosti na témata, jako je feminismus, homosexualita atd. (Obvykle jde o protěžování tématu, nebo o nepřítomnost protinázoru.)

V souvislosti s rolí médií ve společnosti se musíme pozastavit u toho, že drtivá většina stížností směřuje na veřejnoprávní média. Nacházíme v nich různé mylné představy o rozdílech mezi veřejnoprávními a soukromými médii. Nejvýraznější je představa, že u soukromých médií je „skrytá či otevřená podpora konkrétních názorových proudů za určitých okolností přípustná“, ale u veřejnoprávních nikoli, protože mají „na mediálním trhu výlučné postavení“. Fakt, že veřejnoprávní média mají výlučné postavení dané zákonem, samozřejmě neznamená, že u soukromých médií je podpora názorových proudů přípustná. Mohou sice mít užší programové vymezení (např. rocková, countryová či křesťanská rozhlasová stanice), zatímco pro „provozovatele vysílání ze zákona“, tj. pro veřejnoprávní média platí povinnost sestavovat vyváženou programovou nabídku pro všechny obyvatele (viz odst. 4 § 31 zák. č. 231/2001), zpravodajství však musí i přesto zůstat v obou případech vyvážené.

## Závěr

V rámci studie jsme objevili dva výrazné aspekty vnímání objektivity, které laická veřejnost sdílí s ostatními skupinami, jež se k tématu vztahují a jež jsme zmiňovali v úvodu. Za prvé, objektivita je všemi považována za mimořádně důležité téma. Veřejnost si uvědomuje možné problémy spojené s příčinami i s následky neobjektivity. Za druhé, objektivita je definována negativně, jako nepřítomnost neobjektivity. Tento pohled v praxi sdílejí i všechny instituce, kontrolní orgány, etické kodexy i zákony.

Za třetí, neobjektivitu a nevyváženost nelze v praxi příliš dobře rozlišit a rozlišovány také nebývají.

Dále jsme popsali konkrétní mylné představy veřejnosti spojené s mediálními principy a rutinami, se související legislativou a s rolí médií ve společnosti. Ve vztahu veřejnosti k médiím jde o „slabá“ místa, o nichž by bylo vhodné zvyšovat povědomí. Kromě toho však v následujících odstavcích uvádíme několik obecnějších zjištění, která je vhodné zasadit do kontextu mediální gramotnosti a výchovy.

Pokud jde o specifika pohledu veřejnosti, z analýzy stížností jasně vidíme, že neobjektivita v něm má mnoho podob. A přestože zkoumané stížnosti nebyly většinou shledány odůvodněnými, popsané typy neobjektivity jsou z hlediska potenciálu plně platné. Uvedená typologie je polem vytyčeným na základě desítek stížností, přesto však lze tvrdit, že veřejnost chápe, že objektivita je komplexní problém a neomezuje se jen na jedno úzké téma (např. na nepřítomnost protinázoru). Toto lze brát jako patrně nejsvětlejší aspekt mediální gramotnosti v této otázce.

Pohled veřejnosti je spíše intuitivní, přesto však stěžovatelé znají některá novinářská pravidla a principy, nechápou však jejich uplatňování v rámci mediálních rutin. Příčinou je patrně to, že nejsou obeznámeni s fungováním redakcí. Následkem toho považují různé prvky mediálních obsahů za více promyšlené na vědomé úrovni, přestože ve skutečnosti jde především o důsledek zautomatizovaných profesních rutin. Častější obeznamování veřejnosti s novinářskou profesí by v tomto smyslu zvýšilo povědomí o tom, jaké aspekty obsahu lze považovat za porušení objektivity a jaké za důsledek novinářských rutin, které v důsledku limitují možnosti obsahu (jak jsme zmiňovali např. v souvislosti s tím, že novináři musejí spoléhat na erudovanost odborníků a nemohou jejich tvrzení sami ověřovat na stejné odborné úrovni).

Zároveň vidíme, že veřejnost považuje vztah veřejnoprávních médií k objektivitě (a pravdě) za zásadnější než u soukromých médií. Tuto skutečnost lze vnímat dvěma způsoby: Na jednu stranu je zde domněnka, že lidé předpokládají, že veřejnoprávní média by měla být zdrojem kvalitních a objektivních informací, na druhou stranu se to často neobejde bez dodatku „když už za ně platím koncesionářské poplatky“. V kontextu mediální gramotnosti je poněkud alarmující nízký zájem o objektivitu

v soukromých médiích, či dokonce názor, že tam prostě nemůže být. Velmi vhodné by bylo poučení v této věci a v otázce rozdílu mezi státními, veřejnoprávními a soukromými médii.

Ještě se letmo dotkněme otázky vymáhání objektivit: Je zjevné, že veřejnost neví, na koho se obrátit v případě, kdy chce upozornit na potenciálně neobjektivní mediální obsah. Někteří stěžovatelé proto píší všem: provinivšímu se moderátorovi, šéfredaktorovi zpravodajství, Radě ČRo, rozhlasovému ombudsmanovi, RRTV a komisi pro etiku Syndikátu novinářů ČR, aniž by znali jejich gesci, a tedy možnost sjednat nápravu. Je na těchto institucích, aby o svém poslání dostatečně informovaly. Vzájemná spolupráce k osvětě např. právě v tématu neobjektivit, jejích projevů a postihování by byla jistě prospěšná.

### Poznámky:

- <sup>1</sup> Tento výzkum byl podpořen v rámci projektu SVV IKSŽ FSV UK 260598.
- <sup>2</sup> Všechna byla samozřejmě anonymizována. Uváděné pasáže jsou buď krátké úryvky, nebo parafráze.
- <sup>3</sup> Což je trochu problém ve chvíli, kdy je objektivita vymáhána zákony a do gesce RRTV spadá mj. dohled na její dodržování. Tento problém však stojí mimo záběr této studie.
- <sup>4</sup> Saussure sám používal pojmy „syntagmatický“ a „asociativní“. Používání pojmu „paradigmatický“ prosadil L. Hjelmslev. Více viz tamtéž, v poznámce č. 248 na s. 414–415.

### Literatura a zdroje:

UMBERTO, E. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum, 2004.

GALTUNG, J., RUGE, M. H. *The Structure of Foreign News. The Presentation of the Congo, Cuba, and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers*. In *Journal of Peace Research*, 1965, Vol. 2, No. 1, pp. 64–91.

GEE, J. P. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and method*. New York: Routledge, 2005.

MATZNER, J. Ochrana osobnosti a soukromí u politiků a jiných veřejně činných osob. *Právní prostor* [online]. ATLAS CONSULTING spol., 1999–, 11. 9. 2018 [cit.

- 2020-09-30]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/k-ochrana-osobnosti-a-soukromi-u-politiku-a-jinych-verejne-cinnych-osob>.
- SAUSSURE, F. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia, 1996.
- SHOEMAKER, P. J., EICHHOLZ, M., KIM, E. Individual and routine forces in gatekeeping. In *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 2001, Vol 78, No. 2, pp. 233–246. Dostupné také z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true & db=hsi & AN=510065488 & lang=cs & site=ehost-live>.
- SCHOPENHAUER, A. *Eristická dialektika, čili, Umění dostati v každé debatě za pravdu*. Praha: Pokrok, 1927.
- Zákon č. 231/2001 Sb. ze dne 4. 7. 2001, o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů.*
- Zákon č. 40/2010 Sb. ze dne 9. 2. 2009, trestní zákoník.*
- Zákon č. 483/1991 Sb. ze dne 29. 11. 1991, České národní rady o České televizi.*
- Zákon č. 484/1991 Sb. ze dne 29. 11. 1991, České národní rady o Českém rozhlasu.*
- ZELENKA, J. SPD je větší hrozba než tradiční extremisté, píše vnitro ve zprávě. Metnar její vydání odkládá. *Aktuálně.cz* [online]. Economia, 2005–, 30. 5. 2018 [cit. 2020-09-30]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/spd-je-vetsi-hrozba-nez-tradicni-extremiste-pise-vnitro-ve-z/r~be5e-2d6e634011e89dcc0cc47ab5f122/>.

### Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Jan Podzimek  
Univerzita Karlova  
Fakulta sociálních věd  
Institut komunikačních studií a žurnalistiky  
Smetanovo nábřeží 6  
110 01 Praha 1  
e-mail: [jan.podzimek@fsv.cuni.cz](mailto:jan.podzimek@fsv.cuni.cz)